MARKETING

ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL

№12-SON

2025-YIL, DEKABR

9710 xalqaro daraja

№240874

ISSN: 3060-4621

Google Scholar
OpenAIRE
zenodo
ORCID
OPEN ACCESS

2025-YIL
DEKABR
№ 12-SON

Marketing

ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL

ELEKTRON NASHR. 25 DEKABR , 2025-YIL

JURNALNING MAQSADI

Tadbirkorlik-biznes faoliyatini tashkil etishning marketing asoslarini, yo‘nalishlari, echimlari, vositalarini yaratish

ALOQA UCHUN MA’LUMOTLAR

TEL: (97) 783-84-64
VEB-SAYT
www.marketingjournal.uz
ELEKTRON POCHTA:
info@marketingjournal.uz
TELEGRAM BOT:
@marketinjournalbot
TELEGRAM KANAL:
https://t.me/tdiumarketingjournal

MUASSIS

“Tadbirkor va ishbilarmon” MCHJ

JURNALNING ILMIYLIGI

Marketing jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

INDEKSATSIYA

BOSH MUHARRIR
Xakimov Ziyodulla Axmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;
BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI:
Yusupov Muxamadamin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor;

TAHRIR HAY’ATI:

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori;
Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., prof., TDIU, “Marketing” kafedrasi mudiri;
Soliyev Axmadjon Soliyevich, i.f.d., NamDTU, “Marketing” kafedrasi professori;
Ikramov Murad Akramovich, i.f.d., TDIU “Marketing” kafedrasi professori;
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich, i.f.d., prof., TDIU, Iqtisodiy xavfsizlik kafedrasi mudiri,Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a’zosi;
Zarova Elena Viktorovna, i.f.d., G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti professori, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a’zosi
Akramov Tohir Abdirahmonovich, i.f.d., TDIU, “Marketing” kafedrasi professori;
Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi, i.f.d., TDIU, “Marketing” kafedrasi professori;
Samadov Asqarjon Mishomovich, i.f.n., TDIU, “Marketing” kafedrasi professori;
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxo‘ja qizi, i.f.n., dots., TDIU Kengash kotibi;
Sobirov Azizbek Avazbekovich, PhD., TDIU, “Marketing” kafedrasi dotsenti;
Sadikov Shoxrux Shuxratovich, PhD, dots., TIU, Departament boshlig‘i;
Musyeva Shoira Azimovna, i.f.n., SamISI, “Marketing” kafedrasi professori;
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o‘g‘li, PhD., TDIU, “Marketing” kafedrasi dotsenti;
Djurabayev Otabek Djurabayevich, i.f.d., TDIU, “Innovatsion menejment” kafedrasi dotsenti;
Karimova Shirin Zoxid qizi, PhD, TDIU, “Axborot texnologiyalari” kafedrasi katta o‘qituvchisi;
Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbaevich, DSc., NamDTU, “Menejment” kafedra mudiri, dotsent;
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich, DSc., TDIU, “Yashil iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti;
Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich, DSc., TDIU, “Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik” kafedrasi professori;
Bobojonov Azizjon Babaxanovich, DSc, TDIU, “Raqamli iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti
Allayarov Shamsiddin Amanullayevich, DSc, prof., TDIU, “Savdo ishi” kafedrasi mudiri
Jumaev Olimjon Sadulloevich, DSc, Raqobat siyosati va iste’molchilar huquqlari tadqiqotlari markazi direktori;
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich, PhD., TDIU, Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti dekan muovini
Eshov Mansur Po‘latovich, i.f.d., prof., Alfraganus universiteti O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor;
Abduvaxidov Abdumalik Maxkamovich, i.f.d., TDIU, “Turizm va servis” kafedrasi professori;
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, TDIU, “Biznes boshqaruvi va logistika” kafedrasi professori
Tuychiyev Alisher Jurayevich, Alfraganus University “Iqtisodiyot” fakulteti dekani, professor;
Nazarova Ra’no Rustamovna, TDIU, “Yashil” iqtisodiyot kafedrasi mudiri, Iqtisodiyot fanlari doktori, professor;
Usmonov Bunyod Aktam o‘g‘li, PhD , TDIU, Moliyaviy tahlil kafedrasi v.b.dotsenti;
Dehqonov Burxon Rustamovich, PhD., TDIU, Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo‘limi bosh mutaxassisi;
Turobova Hulkar Rustamovna, PhD., BuxDU, Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrasi dotsenti;
Boltaev Umidjon Talant o‘g‘li, i.f.f.d., PhD., Toshkent arxitektura qurilish instituti “Iqtisodiyot va ko‘chmas mulkni boshqarish” kafedrasi dotsenti;
Bayxonov Bahodirjon Tursunbayevich, i.f.d., DSc, NamDTU, “Menejment” kafedrasi dotsenti;
Maxmudov Toxirjon Olimjonovich, Phd., NamDTU,“Marketing” kafedrasi dotsenti;
Pardayev Sherzod Xolmurodovich, i.f.f.d., PhD., TDIU, “Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes” kafedrasi dotsenti;
Beknazarov Behzod Baxtiyor o‘g‘li, PhD., Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali “Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes” kafedrasi dotsent v.b.
Rajabova Moxichexra Abduxolikovna, PhD., Buxoro davlat universiteti marketing va menejment kafedrasi o‘qituvchisi.

Elektron nashr 417 sahifa. E’lon qilishga 2025-yil 25-dekabrda ruxsat etildi

M U N D A R I J A

BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHDA "YASHIRIN" HAMDA "XUFYONA" IQTISODIYOTNI KAMAYTIRISH ZARURATINING EMPERIK TAHLILI 7
Nazarova Ra'no Rustamovna, Najmiddinov Yahyo Fazliddin o'g'li
O'ZBEKISTONDA TIKUV KIYIMLARI BOZORINI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI 23
Soliyev Axmadjon, Maxkamov Iqboljon
IQTISODIY FAOLLIKNI BAHOLASHDA ILG'OR YONDASHUVLAR HAMDA O'ZBEKISTONDA BIZNES FAOLLIGI INDEKSINI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI 32
Jumayev Olimjon Sadulloyevich, To'ymatov Muzaffarjon Yoqubjon o'g'li
FIRIBGARLIK HOLATLARINI AUDITORLIK TEKSHIRUVLARI ORQALI ANIQLASHNING NAZARIY ASOSLARI 40
Boltayev Abror Sayitmuradovich
SANOAT TARMOG'INI RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 47
Muxtarov Maxmudjon Marifovich
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERLARI FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISHGA ZAMONAVIY USLUBIY YONDASHUVLAR 56
Yusupova Feruza Yo'ldoshevna
IQTISODIY ISLOHATLARNING MILLIY MODELI VA YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASI 62
Srajidinova Nodira Shavkatovna
TEMIRYO'L TRANSPORT KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI 69
Eshboyev Ulug'bek Farxodovich
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERLARI FAOLIYATINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 76
Yusupova Feruza Yo'ldoshevna
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VAKOLATLI IQTISODIY OPERATORLAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISH.....81
Ismatullayeva Shoira Nurlibekovna
SANOAT KORXONALARI DEMOGRAFIYASINING IQTISODIY SAMARADORLIKGA TA'SIRINING EKONOMETRIK MODELLARI.....92
Xayitboev Abror Quvondiqovich
O'ZBEKISTONDA LIZING XIZMATLARI KO'RSATISH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH 100
Xolov Bahodir O'ktamovich

O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT INFRATUZILMASI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH HOLATI TAHLILI 107
Qo‘ziboyev Umarbek Ulug‘bekovich

OLIY TA’LIM RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETINGNING O‘RNI 114
Nishonov Dilshod Shamsidinovich

ПРОМЫШЛЕННЫЙ ТУРИЗМ В УЗБЕКИСТАНЕ: КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ ГОТОВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА К ПРИЁМУ ПОСЕТИТЕЛЕЙ 121
Голышева Елена Вячеславовна, Адылова Диёра Улугбековна

MINTAQANING QURILISH TIZIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH NAZARIYALARI 134
Aminov Sardorbek Sanjarbekovich

MILLIY IQTISODIYOT RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASHDA MAHSULOT BOZORI REGULYATORI TIZIMINI QO‘LLASHNING AXAMIYATI 139
Rustamov Narzillo Istamovich

МАРКЕТИНГОВЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОВЕРИЯ К ТОВАРАМ НА РАЗВИВАЮЩИХСЯ РЫНКАХ 147
Абдурашидова Нигора Алишеровна, Кахрамонова Шахзода Дилмурод кизи, Болтаева Севинч Учкун кизи

XIZMAT KO‘RSATISH SOHASIDA STRATEGIK MENEJMENTNING ROLI VA AHAMIYATI 158
Alimova Dildora Damirovna, Aslonov Abdulla Xolmurodovich

ICHKI AGRAR BOZOR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH ORQALI OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASH YO‘LLARI 169
Aliev Yashnarjon Egamberdievich

INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNINGNI JORIY ETISH ORQALI TO’QIMACHILIK SANOATINING RAQOBATBARDOSHLIGI VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH 174
Xakimova Zebinisa Muzaffarovna

MINTAQADA MAXSUS IQTISODIY ZONALAR RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI 182
Abdullayeva Zulfiya Sadullayevna

ВЛИЯНИЕ НЕЙРОМАРКЕТИНГА И ИНСТРУМЕНТОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦИФРОВОЙ РЕКЛАМЫ 187
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Халикова Доно Джахангировна, Шавкатова Шахзода Шухратовна

OILAVIY TADBIRKORLIKNING KAMBAG‘ALLIK DARAJASINI QISQARTIRISHGA TA’SIRINI BAHOLASH 202
Zaxidova Umida Farxodovna

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА ЧЕРЕЗ ВНЕДРЕНИЕ И ПРОДВИЖЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ УСЛУГ 216
В.И. Назаров

QURILISH TARMOG‘IDA OLIB BORILAYOTGAN ISLOHOTLAR VA SOXANI RIVOJLANISH TENDENSIYALARIGA TA’SIRI.....225
Arifdjanova Zilola Dilshodovna
MINTAQADA TASHQI MEHNAT MIGRATSIYASI OQIMLARINI TA’MINLASH YO‘LLARI.....234
Zakirov Mir Timur Zakir o‘g‘li
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ И УЗБЕКИСТАНЕ: ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ.....242
Вдовиченко Лариса Юрьевна, Азизова Сайёра Хамидуллаевна
ВЛИЯНИЕ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА УСТОЙЧИВОСТЬ И ИННОВАЦИОННОСТЬ ТРАНСПОРТНЫХ КОМПАНИЙ УЗБЕКИСТАНА...253
Кадирова Шарофат Амоновна
РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА В УСИЛЕНИИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ ЛОЯЛЬНОСТИ.....272
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Ж.Ж. Буриева, З.А. Юсупбекова
ВЛИЯНИЕ АВТОМОБИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА НА ЭКОНОМИКУ СТРАНЫ.....282
Абдухамидова Мафтуна Турсунали кизи
TEMIR YO‘L TRANSPORTI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA KPI TIZIMINI QO‘LLASH.....290
Mahmudova Dilafruz Hasanovna
FACTORS AND METHODOLOGICAL APPROACHES INFLUENCING THE INNOVATION MANAGEMENT MECHANISM IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.....299
Karimov Muzaffar Abdumalik ugli
CRM-УПРАВЛЕНИЕ В СЕТЕВЫХ СУПЕРМАРКЕТАХ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН: РОЛЬ КЛИЕНТСКИХ ДАННЫХ, ПРОГРАММ ЛОЯЛЬНОСТИ И ОМНИКАНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ.....305
Юсупов Улугбек Шукруллаевич
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISHDA CRM TIZIMLARINING O‘RNI.....314
Xayitaliyev Nazirjon Yunusaliyevich
CHAKANA SAVDO KORXONALARI TA’MINOT TIZIMIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....323
Abduxalilova Laylo To‘xtasinovna
O‘ZBEKISTONDA UY-JOY FONDINI BOSHQARISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASHNING ILG‘OR XORIJIY TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH.....333
Raimov Otamurod Xolmurotovich
O‘ZBEKISTONDA DAVLAT DASTURLARINING MOLIYAVIY IJROSINI TA’MINLASHDA MARKETINGDAN FOYDALANISH: EMPIRIK TAHLIL VA KONSEPTUAL MODEL.....340
Primova Nigora Ikrom qizi

HUDUDIY KICHIK SANOAT ZONALARINING SAMARADORLIGINI INTEGRALLASHGAN INDIKATORLAR TIZIMI ASOSIDA BAHOLASH 346
Jalolova Sarvinoz Ulug‘bek qizi
KIMYO SANOATI KORXONALARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA EKOLOGIK VA INNOVATSION OMILLAR TA’SIRI....356
Akramov Bo‘ribek Faxriddin o‘g‘li
MINTAQADA SOG‘LIQNI SAQLASH SOHASINING TUTGAN O‘RNI VA UNI RIVOJLANTIRISHNING OBYEKTIV ZARURIYATI 367
Boltayev Mag‘rurbek Allayarovich
OLIY TA’LIM MUASSASASIDA ZAMONAVIY MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING O‘ZIGA XOS JIXATLARI 374
Maxmudov Faxriddin Umarovich
QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA ISHLAB CHIQARISHNI SIFAT MENEJMENTI TAMOYILLARI ASOSIDA TASHKIL ETISHNI BAHOLASH 381
Achilov Ilmurad Nematovich
O‘ZBEKISTON OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI BOZORINI BARQAROR RIVOJLANISHINI TA’MINLASHDA STRATEGIK BOSHQARUV VA INSTITUTSIONAL YONDASHUVLAR 391
Tuychieva Begoyim Voxidjon qizi
TIKUV-TRIKOTAJ KORXONALARI MARKETING FAOLIYATIDA MOTIVATSIYA YONDASHUVLARIDAN FOYDALANISH.....400
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TOURISM AND HOSPITALITY: A COMPARATIVE ANALYSIS AND ROADMAP FOR UZBEKISTAN.....407
Safaeva Sayyora Rixsibayevna

PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASTERLARI FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISHGA ZAMONAVIY USLUBIY YONDASHUVLAR

Yusupova Feruza Yo‘ldoshevna
“Ma’mun universiteti” NTM,
“Biznesni boshqarish” kafedrasi dotsenti, PhD.
E-mail: yusupova0155@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda paxta-to‘qimachilik klasterlarining shakllanish jarayoni, ularning rivojlanish bosqichlari hamda klaster tizimining iqtisodiy samaradorligiga ta’sir etuvchi asosiy omillar keng qamrovli tahlil qilindi. Paxta xomashyosini yetishtirishdan boshlab uni chuqur qayta ishlash va tayyor mahsulot ishlab chiqarishgacha bo‘lgan qiymat zanjiri bo‘yicha barcha jarayonlar mutasaddi vazirlik va idoralardan olingan ma’lumotlar asosida o‘rganildi.Shuningdek xorij tajribasi mahalliy sharoitga moslashtirilgan holda paxta yetishtiruvchilar, qayta ishlovchi korxonalar va eksportchilar o‘rtasidagi o‘zaro iqtisodiy munosabatlarni optimallashtirish bo‘yicha ilmiy asoslar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: klaster, optimal, mexanizm, mezon, metodologiya, korxonalar, omillar, iqtisodiy munosabatlar, takomillashtirish.

Аннотация

В статье представлен всесторонний анализ процесса формирования хлопково-текстильных кластеров в Узбекистане, этапов их развития и основных факторов, влияющих на экономическую эффективность кластерной системы. Изучены все процессы по всей цепочке создания стоимости, от выращивания хлопкового сырья до его глубокой переработки и производства готовой продукции, на основе информации, полученной от соответствующих министерств и ведомств. Кроме того, разработаны научные основы для оптимизации взаимовыгодных экономических отношений между хлопкопроизводителями, перерабатывающими предприятиями и экспортерами, с адаптацией зарубежного опыта к местным условиям.

Ключевые слова: кластер, оптимальный, механизм, критерий, методология, предприятия, факторы, экономические отношения, улучшение.

Abstract

This article presents a comprehensive analysis of the formation of cotton-textile clusters in Uzbekistan, the stages of their development, and the main factors influencing the economic efficiency of the cluster system. All processes along the entire value chain, from cotton cultivation to advanced processing and finished product production, were studied based on information received from relevant ministries and agencies. In addition, scientific foundations have been developed for optimizing mutually beneficial economic relations between cotton producers, processing plants, and exporters, with the adaptation of foreign experience to local conditions.

Keywords: cluster, optimal, mechanism, criterion, methodology, enterprises, factors, economic relations, improvement.

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekiston iqtisodiyotida chuqur institutsional islohotlar amalga oshirildi. Xususan, qishloq xo‘jaligi, paxta yetishtirish va to‘qimachilik sanoatini integratsiyalashgan holda rivojlantirish, klaster tizimini joriy etish milliy iqtisodiyotning strategik yo‘nalishiga aylandi. Paxta yetishtirishdan boshlab tayyor mahsulot ishlab chiqarishgacha bo‘lgan butun qiymat zanjirini yagona boshqaruv ostida shakllantirish, resurslardan samarali foydalanish, eksport salohiyatini oshirish va ichki qayta ishlash darajasini ko‘tarish klaster tizimining asosiy maqsadlaridir. Shu sababli, paxta-to‘qimachilik klasterlarini optimal tartibga solish metodologiyasini takomillashtirish, ilmiy asoslangan yondashuvlar, matematik modellar, iqtisodiy ko‘rsatkichlar tizimi va boshqaruvning yangi mexanizmlarini shakllantirish bugungi kundagi eng dolzarb vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Klaster rivojlanishi nazariyasining asoschisi amerikalik olim M. Porter bo‘lib, uning xizmatlari shundaki, u birinchilardan bo‘lib turli mamlakatlardagi 100 dan ortiq sohalarning iqtisodiy manfaatdorligi, mahsulotlarning raqobatbardoshligi, ilmiy-amaliy tajribalarga tayangan holda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga erishish maqsadida ushbu muammoni o‘rgangan [7],[8].

R. MacDonald va P. L. Kennedy AQShda paxta yetishtirish tizimi yuqori darajada mexanizatsiyalashganini hamda qayta ishlash korxonalari fermer xo‘jaliklari bilan shartnoma asosida ishlashini ta’kidlaydi. Ular paxta yetishtirishda raqamli monitoring, suv tejovchi texnologiyalar va kontraktlash tizimining ustunliklarini alohida ko‘rsatib o‘tadilar [9].

V. I. Malyuk yozadiki, “xarajatlarni optimallashtirish ishlab chiqarish maydonchalari, ta’minot zanjirlari va logistik infratuzilmani loyihalashtirishda asosiy maqsad bo‘lgan. Ishlab chiqarish uchun bu amalda yirik korxonalardagi quvvatlarni bir yoki kam sarfli bir nechta mamlakatda konsentratsiyalashni ifodalab, bu zahira va ortiqcha quvvatlar yo‘qotishlarga tenglashtiriladigan to‘qimachilik sanoati uchun xosdir” [10].

Yevropa bozoriga yaqinligi, logistika afzalliklari, brending siyosati va eksport marketingi kuchli bo‘lgan klaster tizimi mavjud. E. Akgul va boshqalar klasterlarda boshqaruvning moslashuvchan mexanizmlarini alohida ta’kidlaydi [11].

M. Abdullayev to‘qimachilik klasterlarida eksport zanjirini optimallashtirish, logistika xarajatlarini kamaytirish va brend yaratish strategiyalarini ilmiy asoslaydi [12].

O. D. Jo‘raboyev ta’kidlab o‘tadiki, “paxta-to‘qimachilik klasterini tashkil etish nafaqat xomashyo ishlab chiqaruvchilari va uni qayta ishlovchilar, balki turdosh tarmoqlar korxonalari: ishlab chiqarish vositalari ta’minotchilari, moliyaviy institutlar, bozor infratuzilmasi subyektlari, davlat organlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari va shu kabilarning ham tarmoqlararo aloqalari rivojlanishi hamda kengayishiga yordam beradi” [13].

O‘zbekistonda paxta-to‘qimachilik klasterlarini tashkil etish nuqtai nazaridan M. M. Qoraboyev quyidagi kategoriyalarni ajratib ko‘rsatadi: “birinchi kategoriya – bu

mavjud to‘qimachilik korxonalariga birlashtirilgan bir nechta fermer xo‘jaliklari, ikkinchi kategoriya esa – yangi investitsiyalar asosida tashkil etiladigan ko‘p tarmoqli klasterlar” [14].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, klasterlarni optimal tartibga solish uchun iqtisodiy-matematik modellar, shaffof shartnomaviy munosabatlar, raqamli boshqaruv tizimlari va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur. Shu asosda paxta-to‘qimachilik klasterlarining samaradorligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta’minlash mumkin.

METODOLOGIYA

Paxta-to‘qimachilik klasterlarining samaradorligini oshirish uchun tizimli tahlil va kompleks yondashuv hamda taqqoslash uslublari qo‘llanildi. Klaster ichidagi barcha bo‘g‘inlar (paxta yetishtirish, qayta ishlash, ip-gazlama ishlab chiqarish, eksport) o‘zaro integrallikda o‘rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xorijiy va o‘zbek iqtisodchi olimlarning bozor munosabatlariga oid fikrlariga ko‘ra, bozor tizimi jamiyatning ijodiy va mehnat salohiyatini ochib beruvchi, tashabbuskorlik va ishbilarmonlik muhitini rag‘batlantiruvchi asosiy mexanizm sifatida tan olingan. Bozor iqtisodiyoti ishlab chiqarishni iste’molchilarning ehtiyojlariga moslashtirish, mahsulotga bo‘lgan talabni aniq hisobga olish, konyunktura o‘zgarishlariga qarab ish yuritish, tannarxni izchil kamaytirish hamda ilm-fan va texnologiyaning so‘nggi yutuqlarini tatbiq etishga xizmat qiladi.

Shuningdek, bozor iqtisodiyotining muhim tamoyili - nima ishlab chiqarish, qanday ishlab chiqarish va kim uchun ishlab chiqarish masalalari ishlab chiqaruvchilar tomonidan talab, taklif va narx-navoga asoslanib hal qilinadi. Shu bois, paxta-to‘qimachilik klasterlarida bozor iqtisodiyoti tamoyillari qanchalik amalga oshirilayotganini o‘rganish maqsadida ayrim klasterlar misolida tahlil olib borish maqsadga muvofiqdir.

Paxta-to‘qimachilik klasterlari bir nechta xo‘jalik subyektlarining – urug‘ yetishtirish, plyonka ishlab chiqarish (ba’zi viloyatlarda), paxta xomashyosini yetishtirish, paxtani qayta ishlash zavodi, ip yigiruv fabrikasi, to‘qimachilik korxonasi, bo‘yoq va tikuvchilik korxonalari – o‘zaro hamkorlikdagi faoliyatidan iboratdir. Bu tizim orqali barcha subyektlar bir maqsad sari birlashib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va bozordagi talabni qondirishga intiladi.

Ko‘plab mamlakatlar qatori O‘zbekistonda ham O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-oktyabrdagi PQ-3279-son “Sirdaryo viloyatida zamonaviy paxta-to‘qimachilik klasterini barpo etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qaroriga[1] muvofiq birinchi xorijiy kompaniyalar ishtirokida «Bek cluster» MCHJ QK shaklidagi klaster tashkil etildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-fevraldagi PF-60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-oktyabrdagi PQ-3279-son “Sirdaryo viloyatida zamonaviy paxta-to‘qimachilik klasterini barpo etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori https://lex.uz/docs/-3352683

to‘g‘risida”gi[1], 2021-yil 16-noyabrdagi PF-14-son “Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi[2], 2023-yil 10-yanvardagi PF-2-son “Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi Farmonlari[3] hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur maqola muayyan darajada xizmat qildi.

Qisqa vaqt ichida respublikamizning barcha viloyatlarida paxta-to‘qimachilik klasterlarining paydo bo‘lishiga huquqiy asos yaratildi. Birinchi jadvalda keltirilgan ma’lumotlarga asosan, 2023-yil holatiga ko‘ra respublikamizda faoliyat yuritayotgan 143 ta paxta-to‘qimachilik klasterlari tomonidan 1012,5 ming gektar yer maydonida 3800,6 ming tonna paxta xomashyosi yetishtirildi. Klasterlar tashkil qilinishidan avval paxta xomashyosi yetishtirish o‘rtacha 29 sentnerni tashkil etgan bo‘lsa, 2021-yilda 33 sentner, 2022-yilda 34 sentner, 2023-yilda esa 38 sentnerni tashkil etgan. Shuningdek, viloyatlar kesimida o‘rtacha uch yillik ko‘rsatkich Toshkent viloyatida 7 sentner, Sirdaryo viloyatida 6,2 sentner, Surxondaryo viloyatida 6,8 sentner, Navoiy viloyatida 6,5 sentner va Qashqadaryo viloyatida 7 sentner o‘sish sur’atlari qayd etilganligini 1-jadvaldan ko‘rish mumkin [15, 16]. Klaster tizimi joriy qilinishi paxta xomashyosi yetishtirish samaradorligining ortishiga ma’lum darajada ijobiy ta’sir ko‘rsatganligi statistik ma’lumotlardan ko‘rinib turibdi. Biroq, bu natijalar yetarlimi (1-jadval)?

1-jadval.

Paxta-to‘qimachilik klasterlari tomonidan yetishtirilgan paxta xomashyosi va hosildorlik ko‘rsatkichlari[4]

Hududlar nomi	Klasterlar soni	Yer maydoni gektar	2023-yilda yetishtirilgan paxta xomashyosi tonna	Hosildorlik s/ga				
				Tashkil etilgunga qadar	2021-yilda	2022-yilda	2023-yilda	O‘zgarishi, foiz
Jami	**143**	**1012587**	**3800680**	**29**	**33**	**34**	**38**	**33**
Qashqadaryo	19	133050	471681	26	31	33	35	37
Navoiy	4	28155	109952	29,9	33,8	36,3	39	33
Surxondaryo	12	72270	290284	29,8	35,1	35,4	39,5	34
Sirdaryo	9	77500	300249	28	31,5	32,6	38,5	49
Toshkent	7	70161	273114	29,3	34,5	35,6	38,7	34
Qolgan viloyatlar	92	631451	2355400					

Paxta xomashyosi yetishtirishning yuqori ko‘rsatkichlariga erisha oldikmi? Paxta xomashyosini yetishtirish va sotish jarayonlarida bozor munosabatlarining talablariga rioya eta olyapmizmi? Shuningdek, to‘qimachilik sanoatining asosi bo‘lgan paxta

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-fevraldagi PF-60-sonli “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni https://lex.uz/ru/docs/-5841063

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 16-noyabrdagi PF-14-son “Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni https://lex.uz/docs/-5731033

[3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2023-yil 10-yanvar PF–2-son “Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini tubdan isloh qilish hamda sohaning eksport salohiyatini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni https://lex.uz/docs/-6351331

[4] Muallif ishlanmasi

xomashyosini yetishtirish bo‘yicha ilmga tayanyapmizmi, zamonaviy bio-, nano-texnologiyalarni joriy qilish orqali paxta hosildorligini oshirish, hududlarning tuproq-iqlim sharoitidan kelib chiqqan holda g‘o‘zaning serhosil, tezpishar, tola sifati yuqori, turli kasalliklarga bardoshli va ekologik toza navlarini yarata olyapmizmi? Bu savollarga javoban jahon amaliyotiga nazar solishimiz va samarali foydalanilayotgan tajribalardan foydalanishimiz, ayniqsa, paxta yetishtiruvchilar ishiga aralashishga barham berish va erkin raqobat muhitini yaratish bo‘yicha qadam tashlashimiz, bu borada qishloq xo‘jaligi sohasida tubdan islohotlar o‘tkazish bo‘yicha chora-tadbirlarni ko‘rish natijasida qishloq xo‘jaligi sohasida ijobiy o‘zgarishlarga sabab bo‘lishi mumkin.

Paxta-to‘qimachilik klasterlarida so‘nggi 5 yilda qishloq xo‘jaligi va “xomashyodan tayyor mahsulotgacha” bo‘lgan qiymat zanjirini yaratishga 6,3 mlrd dollar investitsiya o‘zlashtirildi. Natijada tolani qayta ishlash 2,5 baravar, ip-kalava ishlab chiqarish 2 baravar, tayyor mahsulot ishlab chiqarish 3 baravar ortib, to‘qimachilik mahsulotlari eksporti 3,5 mlrd dollarga yetdi. Agroklasterlarda jami 224 796 nafar ishchining bandligi ta’minlandi, jumladan, 2023-yilga kelib agroklasterlarda 45,9 mingta yangi ish o‘rinlari yaratildi. So‘nggi yillarda paxta-to‘qimachilik klasterlari tomonidan 485 milliard so‘mlik investitsiya loyihalari amalga oshirildi. Mazkur loyihalarni amalga oshirishda yer resurslari asosiy manba bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Paxta-to‘qimachilik klasterlarini optimal tartibga solishning metodologik asoslari kompleks yondashuv asosida ishlab chiqildi. O‘rganishlar shuni ko‘rsatdiki, klaster tizimi paxta xomashyosini yetishtirishdan tortib tayyor to‘qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish va eksport qilishgacha bo‘lgan uzluksiz qiymat zanjirini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, klasterlarni optimal tartibga solish jarayonida iqtisodiy, tashkiliy va institutsional omillarni uyg‘unlashtirish zarur. Xususan, yer va suv resurslaridan samarali foydalanish, hosildorlikni oshirishga qaratilgan innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish hamda klaster ishtirokchilari o‘rtasida manfaatlar muvozanatini ta’minlash muhim yo‘nalishlar sifatida aniqlandi.

Shuningdek, taklif etilgan metodologiya klasterlar samaradorligini baholashda ko‘p mezonli yondashuvdan foydalanishni, ya’ni hosildorlik, xomashyo sifati, qayta ishlash chuqurligi, eksport salohiyati va moliyaviy barqarorlik kabi ko‘rsatkichlarni birgalikda hisobga olishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv klasterlar faoliyatini hududlar kesimida optimallashtirish, ularni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini aniqlash hamda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralarini manzilli amalga oshirish imkonini beradi.

Umuman olganda, ishlab chiqilgan metodologiya paxta-to‘qimachilik klasterlarining raqobatbardoshligini oshirish, qishloq xo‘jaligi va sanoat integratsiyasini chuqurlashtirish, yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushini ko‘paytirish hamda mamlakatning eksport salohiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari amaliyotda klasterlarni samarali boshqarish va ularni

barqaror rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda foydalanilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-oktyabrdagi PQ-3279-son “Sirdaryo viloyatida zamonaviy paxta-to‘qimachilik klasterini barpo etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori https://lex.uz/docs/-3352683

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-fevraldagi PF-60-sonli “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni https://lex.uz/ru/docs/-5841063

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 16-noyabrdagi PF-14-son “Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni https://lex.uz/docs/-5731033

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2023-yil 10-yanvar PF–2-son “Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini tubdan isloh qilish hamda sohaning eksport salohiyatini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni https://lex.uz/docs/-6351331

5. Jo‘rayev F.D. Agroklaster tizimini optimallashtirishning ekonometrik modellashtirish strategiyasi. Marketing jurnali. 9-son, 2024. – 417-426 b. /

6. Juraev F.D. Econometric Modeling of Intensity Measures of Resource Efficiency in Agrocluster Networks. American Journal of Economics and Business Management, 8(3), 2025. -1075–1083. / https://globalresearchnetwork.us/index.php/ajebm/article/view/3389

7. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990.

8. Porter M.E. Locations, Clusters, and Company Strategy // Oxford Handbook of Economic Geography. – Oxford: Oxford University Press, 2000.

9. MacDonald, J. M., P. L. Kennedy. Does Contracting Raise Farm Productivity. American Journal of Agricultural Economics, 88(2), 414–427.

10. Малюк В. И. Производственный менеджмент. – М.: Юрайт. 2024, с.148

11. Akgul, E., et al. (2013). Cluster management flexibility and innovation mechanisms. Journal of Industrial Development, 8(2), 45–59

12. Abdullayev, M.. Optimization of export chain, reduction of logistics costs and brand creation strategies in textile clusters. Journal of Textile and Industrial Economics,2024. 5(2), 45–58.

13. Джурабаев О.Д. Современное состояние и уровень развития производительных сил хлопково-текстильных кластеров// Journal of marketing, business and management. – 2023. – т.2.- №4. С.19

14. Корабаев М.М. Кластерная система в Узбекистане: проблемы и решения// JMBM. 2022. №6. с. 106

15. https://www.agro.uz/charts

16. https://stat.uz/uz/

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o‘g‘li
Musahhih: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o‘g‘li

2025-yil, dekabr, 12-son

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Marketing” ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas’ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin.
Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: @marketinjournalbot
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: https://marketingjournal.uz

Marketing jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

“Marketing” ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

“Marketing” ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710.** ГОСТ 7.56-2002 "Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**